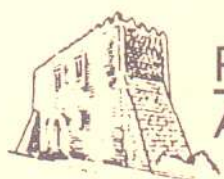

Gabriel Bibiloni Canyelles

**L'ESTANDARDITZACIÓ
DE LA LLENGUA CATALANA.**
La tasca feta i la tasca a fer

PAPERS DE SA TORRE

Aplecs de Cultura i Ciències Socials

33

Gabriel Bibiloni Canyelles
Sociolingüista
Professor de la Universitat de les Illes Balears

**L'ESTANDARDITZACIÓ
DE LA LLENGUA CATALANA.**
La tasca feta i la tasca a fer.

PATRONAT DE L'ESCOLA MUNICIPAL DE MALLORQUÍ
MANACOR (Mallorca) 1993

**Llicó inaugural dels XX Cursos de Català per a adults,
pronunciada el dia 8 d'octubre de 1992 al Teatre Municipal
de la Ciutat de Manacor**

L'ESTANDARTITZACIÓ DE LA LLENGUA CATALANA. LA TASCA FETA I LA TASCA A FER

Les meves paraules avui seran un compendi de reflexions que en els darrers anys he anat fent sobre la llengua catalana, si bé la filosofia de fons és la que m'ha anat inspirant la meva tasca de docència i divulgació pràcticament des que aquesta va començar. Si volem aconseguir la plena normalitat de la nostra llengua dins la nostra societat, hem de treballar en dos fronts: el de l'increment de l'ús fins que aquest ocupi tot l'espai social, i el de la fixació definitiva del codi lingüístic. Sens dubte la gran batalla és en el primer front, però el segon també és important i en tot cas inseparable del primer. Parlarem, doncs, d'allò que s'ha fet fins ara i d'allò que al nostre parer s'hauria de fer en el camp de l'estandardització de l'idioma.

Analitzar la tasca feta fins ara implica partir indefugiblement de l'anàlisi de l'obra de Pompeu Fabra, el seny ordenador de la llengua catalana. A aquesta obra li podem trobar -i tenim l'obligació de cercar-hi- punts febles. Però hi ha un mèrit essencial que ningú no li pot negar: va partir bé. Es va fixar l'objectiu correcte i va treballar sobre bases correctes i encertades. Ell va tenir l'encert indiscutible de concebre el català com una llengua destinada a les funcions pròpies d'una llengua nacional normal, i en funció d'aquest objectiu va entendre que calia dur a terme en el mateix sistema de la llengua les transformacions que fossin necessàries. Per molt agosarades, artificioses i estridents que poguessin semblar aquestes transformacions. Enfront de les posicions populistes d'aquell moment, conegudes amb el rètol *el català que ara es parla*, Fabra entén que una llengua literària -o sigui un estàndard comú, en termes actuals- és “una cosa artificial i selecta” que “enriqueix incessantment el seu lèxic i la seva sintaxi amb les aportacions de tots els parlants regionals”. I que en el cas del català aquesta llengua no havia de ser “cap dels dialectes de la llengua parlada, ni el conjunt multiforme de tots ells, sinó una llengua artificial, de mots triats, de formes i construccions triades”.¹

¹ “Els dialectes catalans i la llengua literària”, Almanac de La Revista, 1919. Reproduït a LAMUELA, X. & MURGADES, J., *Teoria de la llengua literària segons Fabra*, Barcelona, 1984, pag. 184.

Fabra va entendre perfectament els dos objectius que calia assolir, que ja han estat assenyalats pels seus analistes: la unitat interior i la genuïnitat; la unificació de portes endins i la diferenciació de portes enfora. El primer el duria a codificar una gramàtica pensada per a tota la comunitat lingüística i amb la participació de totes les varietats de la llengua, tant les geogràfiques com les històriques, o sigui la llengua antiga i la moderna. La fita, arribar a aquella llengua artificial i selecta, de mots triats, de formes i construccions triades, la llengua unificada i elaborada, és a dir la llengua nacional. El segon objectiu el duria a emprendre una tasca de lluita contra la interferència de l'espanyol, el que ell anomenava *depuració de la llengua*. La fita, assolir la llengua de cultura que la història hauria creat en aquest racó del món si no s'hagués produït la subordinació a una llengua estrangera, és a dir la llengua nacional.

Les limitacions en l'obra de Fabra caldrà relacionar-les amb l'escassetat del temps, la urgència en què hagué de fer algunes coses, la novetat de la seva obra, que partia pràcticament de zero, i els trasbalsos que el país hagué de patir, com la dictadura de Primo de Rivera i la molt més llarga i asfixiant de Franco. Pensem, per exemple, que el seu *Diccionari General de la Llengua Catalana* va ser redactat en un termini de sis anys. El mateix Fabra el considera un canemàs, un instrument provisional per anar tirant mentre l'Institut d'Estudis Catalans no publicués el diccionari definitiu. El que passa és que el diccionari definitiu encara no ha arribat i el país ha anat funcionant durant seixanta anys amb el diccionari Fabra com a referència normativa.

Quines són les deficiències, o almenys els punts foscos, en l'obra de Pompeu Fabra? Jo parlaria de dos. Un té relació amb la unificació interior i l'altre, amb la deshispanització, o el que Fabra deia *depuració*. El primer tema és el de la morfologia verbal. En totes les gramàtiques Fabra codifica una morfologia verbal única basada en les formes de Barcelona, excepte en la de 1918, en què al costat d'aquestes formes hi consigna entre claudàtors altres formes usuals entre els escriptors de València i les illes. I ara cal posar-se un grapat de qüestions: 1. Si Fabra admet una certa multiplicitat de formes en la gramàtica del 18, per què no les continua admetent en obres posteriors com la gramàtica publicada pòstumament o el diccionari general de 1932? 2. Fins a quin punt Fabra considerava desitjable una morfologia verbal unificada per a tota la comunitat lingüística i fins a quin creia que això era viable. Si Fabra volia una sola morfologia verbal -com podria desprendre's de la majoria de gramàtiques i del diccionari- per què en la del 18 se separa de la línia general? I si considerava preferible una llengua amb diverses morfologies verbals regionals -com podria desprendre's de la gramàtica del 18 i de les paraules adreçades als

escriptors valencians²-, per què no consigna aquestes morfologies a totes les seves gramàtiques i al seu diccionari. ¿O és que aquestes obres les pensava només per al Principat, cosa que pareix que es contradiu amb els seus principis bàsics?

Hi ha una altra qüestió que fa temps que m'atreu l'atenció: en diverses converses filològiques Fabra aborda el tema de la primera persona del present d'indicatiu i, tot i en principi mostrar-se partidari de la supressió de la -o final per paral·lelisme amb el que es va practicar amb el sistema morfològic nominal, la conclusió és que desisteix d'aquest projecte tenint en compte les grans complicacions ortogràfiques que comportaria l'adopció de la forma sense -o de la primera persona. Ara bé: a la gramàtica del 18 i en altres llocs accepta explícitament aquestes formes d'acord amb l'ús habitual dels escriptors illencs. Doncs, si les accepta explícitament pensant en els usuaris de les illes, on són ara els grans problemes ortogràfics de què ara parlàvem. ¿O és que els illencs estan més preparats que els altres catalans per resoldre els problemes ortogràfics?

Pensem que la morfologia verbal és el gran tema pendent de la normativització de la llengua catalana. Allò que més clarament marca l'existència d'un estàndard fragmentat i regionalitzat. Allò que més dificulta la realització de productes adreçats a tota la comunitat lingüística, i l'intercanvi en el si d'aquesta comunitat -pensem en els llibres de text per a l'ensenyança primària o fins i tot secundària, els doblatges de televisió i moltes altres coses-. La morfologia verbal fragmentada és un element que facilita sensiblement les coses als qui pretenen perpetrar malifetes contra la unitat de la llengua catalana, com hem vist algunes vegades en el cas dels textos en català publicats en el *Boletín Oficial del Estado*. Els altres problemes, com el lèxic, i ja no diguem la fonètica, són fàcilment solucionables amb una mica de bona voluntat. La morfologia verbal és una espina que Fabra no va saber treure i que

² "Nosaltres, catalans, no desitjaríem altra cosa sinó que emprenguéssiu una obra de depuració del vostre idioma, encara que no us preocupéssiu gens d'acostar-vos al nostre català; que tractéssiu de descastellanitzar el valencià i redreçar-lo i d'enriquir-lo procurant acostar-lo al valencià dels *vostres* grans escriptors medievals. Així, tot fent una obra purament valencianista, us trobaríeu haver fet una obra catalanista, d'acostament al nostre català: elevant la vostra llengua escrita per damunt els parlars valencians actuals, recolzant-la en el valencià del segle XV, produiríeu un valencià que no seria pas una llengua altra que la catalana nostra, sinó la modalitat valenciana de la llengua catalana, al costat de la nostra modalitat catalana i de la modalitat balear." *Converses Filològiques*, 619, Barcelona, 1954-55. Certament una feina de simple descastellanització del català de València no implica un acostament al català del Principat en la mesura desitjable per a la construcció d'un estàndard comú.

encara tenim dolorosament clavada a la pell. L'ambigüitat de Fabra davant el problema és el que possibilita la dinàmica de les gramàtiques regionals -pensades per a una part del territori- com la de Moll i la de Sanchis Guarner, cada una de les quals -i potser igual que les de Fabra- pretenien resoldre els problemes a la seva parcel·la i esperar que els altres resolguessin els seus a la seva.

Segona qüestió: si Fabra defensà tota la vida que cal foragitar de la llengua qualsevol hispanisme -ell en diu castellanisme- i dedicà gran part dels seus esforços a aquest objectiu, si va proposar la defenestració d'hispanismes tan antics com *entregar*, per què admet tan tranquil·lament estridències com *alcalde*, *borratxo*, *buscar*, *tarda*, *preguntar*, etc.?

Fabra tenia plena consciència que la seva obra no acabava amb ell, que calia continuar. Ho diu clarament a propòsit dels hispanismes: nosaltres hem fet una feina d'identificar els castellanismes, i quan hem demostrat que tal o tal mot tenia aquesta condició hem proposat un mot català per a substituir-lo. Cal que altres continuïn aquesta mateixa feina, i quan es demostrï que un mot és un castellanisme serà l'hora de proposar-ne un altre que el reemplaci.

En definitiva, Fabra ens deixà una obra amb punts foscos, amb contradiccions i amb buits, com tota obra humana, i per causes explicables i comprensibles, però sobretot ens deixà uns principis, amb els quals avui més que mai hauríem de treballar infatigablement: la tria i la unificació de les formes cercant les més convenients per a tota la comunitat lingüística, l'enriquiment de la sintaxi i del lèxic amb l'aportació de totes les varietats, i la recerca de la genuïtat eliminant la interferència de l'espanyol -i del francès, al nord- i les distorsions que aquesta ha causat en el sistema lingüístic.

La guerra del 36 i la dictadura posterior van significar un trauma per a la llengua amb la paralització de tota l'activitat cultural en català fins que aquesta es va anar reprenent a poc a poc a partir dels anys seixanta. En aquell context de desolació, amb el català només tolerat com a llengua d'alta cultura i reservat a consum d'unes minories, apareixen els guardians de l'ortodòxia fabriana, que conserven zelosament tancada amb set claus. No hi ha debat sobre la llengua, ni activitat estandarditzadora, i l'obra de Fabra, que ell mateix considerava una tasca a prosseguir, és considerada tancada i definitiva. Els fabristes sacralitzen Pompeu Fabra i al mateix temps que el sacralitzen el censuren. O, més ben dit, el censuren precisament perquè el sacralitzen. El contrari d'això hauria estat assumir-lo, assumir la seva obra tal com és, amb els seus problemes i les seves limitacions, amb l'esperit d'anar-los superant i corregint, cosa que implica continuar la tasca. I això és exactament el que no

fan. Certament -s'ha de dir tot- que el context sociològic no propiciava ni la discussió ni l'esperit de revisió.

L'hermetisme i la inoperància de l'Institut d'Estudis Catalans i dels guardians de l'ortodòxia fabriana, comprensible els primers anys de la dictadura, amb el pas de les dècades es fan de cada vegada més incomprensibles i més injustificats. Gramàtics i escriptors diversos es comencen a rebel·lar i es converteixen en els "bons de la pel·lícula". I ja teniu aquí muntat un joc de bons i dolents formulat amb un simplisme esfereïdor: si els dolents s'aferren a l'ortodòxia intocable tancada amb set panys i claus, els bons hauran d'esgrimir la permissibilitat, la tolerància i, en definitiva, la defensa dels usos de la llengua real.

Ja tenim, doncs, el camp perfectament adobat perquè durant la dècada dels anys 80, un grupet de joves rebels puguin materialitzar la seva juvenil rebel·lia portant endavant una acció de planificació lingüística tan vasta com irresponsable. L'aparició dels grans mitjans de comunicació en català implica que per primera vegada la llengua arriba a àmplies masses de la població que no estaven familiaritzades amb els nivells formals del català. Això és el gran pretext per llançar una ofensiva tenyida de progressisme amb la bandera de la llengua real i la llengua del carrer, tot invocant la funcionalitat i el bé de la llengua i dels parlants. Aquell moviment va començar tímidament reivindicant uns quants *barcos* i uns quants *siguts* i ha acabat -de moment- posant en qüestió les mateixes bases de l'estandardització del català modern, especialment les que es relacionen amb la política sobre la interferència. L'acció d'aquesta gent, que en poc temps van controlar els principals mitjans de comunicació en català del país, ha estat una escalada de rehispanització que a vegades sembla una competició per veure qui la diu més grossa i qui és més "avançat d'idees". El diari *Avui*, per exemple, va començar prohibint el perfet simple, els *homs* i els *llurs*, el *cercar*, el *romandre*, el *darrer* i l'*enguany*, i ha acabat publicant coses com *recolzar el president*, *la pega*, *la telefona*, *l'han cessat*, *el dimitit*, *colmado*, *gamberro*, *guapo*, *nòvio*, *tonto*, *tio o xivato*.

L'obsessió per la llengua real, la llengua del carrer, ha portat a la vehiculació de models de llengua regionals no vàlids més que a una parcel·la del territori lingüístic. Si en nom de la funcionalitat els barcelonins propugnen l'ús normal de *vence'l*, *sigut* i *la telefona*, és absolutament congruent que els valencians reivindicuin *dos coses*, *este gorro* i *tria tres*, expressions normals a la televisió valenciana. O que els mallorquins volguéssim fer circular en els nivells formals l'article salat o coses com *sebre*, *mos espitgen* o *la me doni*. La reivindicació del "català real" porta a la fragmentació de la llengua comuna, o

sigui a qualsevol cosa menys a una llengua comuna. I això és el que ha passat durant la darrera dècada a Barcelona i a València. Curiosament no a les illes, on les coses pareix que van a l'inrevés. Aquí, mentre els joves correctors es barallen amb els seus caps o patrons per col·locar en un rètol o un text *servei* en lloc de *servici* o *la Dragonera* en comptes de *Sa Dragonera*, les postures dialectalistes i *light* es troben curiosament entre els membres de la vella escola. Va ser un col·lega del senyor Aramon -no del senyor Pericay- qui va redactar un diccionari català-castellà castellà-català on apareix *deport, homo, noltros, voltros,*³ *nostro, vostro, sebre, tio, guapo, jaleco* i algunes filigranes d'aquest estil.

Arribats a aquest punt, hauríem de començar a parlar de la tasca que caldria fer a partir d'ara segons el nostre modest punt de vista. Per començar creiem que no es pot pensar que la codificació del català feta fins ara sigui una cosa que s'hagi de considerar definitiva i inamovible. Tot es pot reconsiderar, si bé òbviament allò que cal fer no són més que petits retocs. En conjunt el que s'ha fet és una obra sòlida i satisfactòria. La normativa gramatical fabrianesa és en substància i globalment perfectament vàlida. En canvi, sí que caldria revisar un poc a fons el diccionari normatiu, amb el propòsit tant d'afegir-hi paraules, com de modificar-ne la forma, com -per què no?- de suprimir-n'hi. Si hi podem afegir unes paraules no hi hauria d'haver cap raó per a no poder suprimir-n'hi unes altres. I una altra cosa encara que creiem important: cal una planificació de l'ús lingüístic enfocada ja no sols cap a la normativa sinó sobretot cap a l'orientació dels models de llengua en els grans mitjans de comunicació de masses, a fi de promoure, dins els marges de maniobra que la normativa sempre permetrà, l'ús d'aquelles formes que considerem més convenients.

Anem per parts, i permeteu-me d'exposar unes propostes sobre les quals he anat reflexionant durant bastant de temps. Sé que són propostes que toparan amb resistències, però no per això em privaré de defensar-les si cal amb apassionament.

Primer punt: sobre la unificació interior. Hauríem d'avançar cap a la major estandardització de les variants formals, les variants purament de forma de moltes paraules, com es fa en qualsevol llengua normalitzada. De la mateixa manera que entre *venir* i *vindre*, *saber* i *sebre*, *nostre* i *nostro*, etc. el decantament per una forma i el rebuig de l'altra és un fet feliçment superat, caldria practicar el mateix amb altres parelles de variants formals que, tot i que en

³ F. DE B. MOLL, *Diccionari català-castellà i Diccionari castellà-català*, Palma 1977.

cada cas hi pugui haver variables diverses, en el fons representen el mateix obstacle funcional. Per exemple, entre *servei* i *servici*, *redó* i *rodó*, *cementeri* i *cementiri*, caldria prendre opció per una mateixa forma en tota la comunitat lingüística. Les llengües modernes tendeixen a l'estandardització i a l'homogeneïtzació en casos com aquests. El català no ha de ser diferent de les altres. Recordem les paraules de Fabra: una llengua estàndard comuna -literària deia ell- no és el conjunt multiforme de tots els dialectes sinó una llengua artificial de formes triades. I diguem ràpidament una altra cosa: les formes preferides no tenen per què ser les més esteses o les pròpies de la zona central. Variants com *caragol*, *carabassa*, *cartó* o *egua* són clarament molt millors que *cargol*, *carbassa*, *cartró* o *euga*. Aquestes darreres no haurien de tenir cap lloc en la llengua estàndard comuna, i si són al Fabra el millor serà llevar-les d'allà. I no s'hi val defensar-les amb suposades raons sociològiques o sociolingüístiques. Si Fabra a l'hora de proposar els canvis revolucionaris que va proposar s'hagués aturat a pensar en raons sociològiques, encara estaríem amb el català de Pitarra. Ni és gaire convenient -sinó en tot cas molt perillós- que formes com les suara blasmades figurin al diccionari com a secundàries. Fabra va admetre com a secundàries paraules com *buscar* o *últim* (les principals són *cercar* i *darrer*) i ja veieu com ha acabat la cosa en els mitjans de comunicació de Barcelona: les principals prohibides i les secundàries convertides en úniques.

La unificació necessària de les variants formals és un assumpte completament diferent de la qüestió dels sinònims. *Escombra* i *granera*, *capell* i *barret*, *poal* i *galleda*, són parelles perfectament compatibles i que no pertorben per res la funcionalitat de la llengua comuna. Allò que cal fer és usar-les totes, barrejar-les -o mesclar-les- i treure-les del seu cau regional per fer-les circular per tot el país. Ja veurem amb el temps quines van envant i quines no. És l'operació que alguns han anomenat transdialectalització, i que ha rebut els atacs de tots aquells que estan en contra d'una llengua nacional catalana per a tots els catalans. Els sinònims suposen enriquiment i acumulació, les variants merament formals, fragmentació i antifuncionalitat. I parlant d'enriquiment lèxic, aquesta és una de les tasques que caldria estimular, amb el concurs de totes les varietats geogràfiques de la llengua, i amb el procés de transdialectalització: la gent del Principat s'hauria d'acostumar a distingir entre *llevar* i *treure*, i no dir que un determinat ajuntament *va acordar treure la bandera que s'exhibia dins el saló de sessions*, si el que es vol dir és que es va llevar la bandera d'allà. I els membres del Termcat, institució que té la comesa de fixar la terminologia catalana, haurien d'acceptar que una vegada que qualsevol de nosaltres s'hagi mort irremeiablement s'assecarà, cosa que hauria de succeir com més tard millor, però que després de dutxar-nos cada dia el que

fem no és *assecar-nos* sinó *eixugar-nos*, igual que ens eixugarem -no assecarem- els cabells. Per què, doncs, han decidit que un eixugador de cabells ha de ser un *assecador*? *Eixugar* és una cosa, *assecar* una altra i *torcar* -paraula igualment transdialectalitzable- una altra. És necessari fer aquestes distincions, com és necessari distingir entre *llum* i *claror*, *tancar* i *aclucar*, *obrir* i *badar* i molts altres exemples que podríem afegir. La depauperació lèxica en aquest sentit entre la nostra joventut és un fet altament preocupant.

Segon punt, també amb referència a la unificació interior: hem dit que el gran assumpte pendent en l'estandardització del català és la morfologia verbal. Cap proposta d'ús que es pugui fer ara o en qualsevol moment no serà una proposta de llengua nacional si no propugna la utilització d'una morfologia verbal unificada per a tota la comunitat lingüística. Ja hem dit abans que la regionalització de la morfologia verbal és allò que més materialitza la fragmentació i l'esquarterament del català formal. El problema és de tan difícil solució -cal comprendre-ho- que ningú no s'ha atrevit fins ara a posar-lo damunt la taula amb tota la seva cruesa. Però cal entendre que superar aquest escull és una condició prèvia perquè qualsevol producte lingüístic fet allà on sigui pugui circular per tot el país sense problemes, i per tant quelcom estretament vinculat a allò que s'ha anomenat la construcció d'un àmbit de comunicació català global i sense barreres. Això és ni més ni menys una comunitat lingüística normal. Davant el repte s'entreveuen dues solucions: primera, l'adopció per part del País Valencià i les Illes Balears de la morfologia verbal actualment en ús en el Principat, argumentant raons demogràfiques i que d'aquesta manera són menys els qui han d'introduir canvis en els seus hàbits lingüístics; segona, la creació d'una morfologia verbal inicialment més artificial que combini elements agafats de les diferents morfologies ara vigents, adduint com a argument la possibilitat d'una major funcionalitat -en triar les formes més convenientes- a més d'introduir un factor d'acceptabilitat en tant que tothom hauria de fer algun tipus de renúncies. Amb tot, aquesta morfologia sintètica i compositiva s'hauria de correspondre en la major part amb els usos actuals del Principat, els més amplis i consolidats. La renúncia del Principat en favor d'usos actualment "perifèrics" es concretaria en una petita quantitat de formes en les quals conflueixin elements de gran funcionalitat o diasistematicitat. Posem dos casos: la primera persona amb morfema zero (*jo mir*, *jo supòs*), que és la que encaixa millor amb el geni de la llengua i que és paral·lela a la morfologia nominal⁴, i les formes amb morfema -*am* i -*au* del present d'indicatiu (*miram*, *mirau*), que presenten el gran avantatge de la diferenciació entre indicatiu i subjuntiu. Crec que aquesta és la solució teòricament ideal, però també sóc conscient de les seves dificultats. En qualsevol cas, d'una o d'una altra manera, el problema s'ha de resoldre, i s'hauria de

resoldre aviat. Tampoc no seria gens bo despendre excessives energies en aquesta qüestió. I en qualsevol cas disposar d'un paradigma verbal estandaritzat és un valor superior als mateixos arguments que es puguin esgrimir en favor de les opcions possibles.

Tercer punt: política sobre interferència, la qüestió dels hispanismes. La recerca de la genuïtat i una línia d'acció orientada a aconseguir una llengua que mantingui respecte a les llengües veïnes la distància normal en aquests casos, és a dir la distància pròpia del veïnatge sense subordinació, són avui dia objectius tan legítims com desitjables. Res no ens obliga a considerar que la tasca feta és definitiva o acabada, més després de la planificació perpetrada en els darrers deu anys en aquest terreny. Els qui s'oposen a aquest punt de vista argüeixen que les llengües evolucionen i que el més assenyat és assumir aquesta evolució. Perfectament: les llengües evolucionen d'acord amb uns determinats factors de canvi; ¿qui ha dit que un d'aquests factors de canvi no pugui ser una planificació lingüística feta en nom d'una societat lliure d'acord amb les seves conveniències?

Un primer aspecte seria la revisió dels hispanismes acceptats. Uns ho van ser no se sap ben bé per què, com *buscar*, *preguntar*, *alcalde*, *tarda*, *borratxo*, *burro*, etc. Segons el nostre parer aquests hispanismes haurien de ser clarament foragitats de la llengua d'ús públic, i en el seu lloc recuperar les paraules autòctones. Altres hispanismes han estat acceptats simplement perquè no han estat identificats com a tals per ningú, i d'aquests n'hi ha un gran caramull. Agafem com a exemple la paraula *plantejar*, un mot recent, desconegut per la resta de llengües europees i que el diccionari Alcover-Moll considera ingènuament un derivat de *planta*. *Plantejar*, i els seus parents *planteig*, *plantejament*, *replantejar*, etc, són espanyolismes del mateix calibre que qualsevol altre i, doncs, dignes de donar-los un cordial comiat. Entenguem-nos, els hispanismes que no haurien de tenir permís de circulació són aquells que són conseqüència de la supeditació de la nostra llengua i la nostra societat a unes altres. Els únics manlleus de l'espanyol que tenen sentit són aquells que corresponen a produccions culturals espanyoles, com *torero* o *sangria*, o sigui els mateixos que es poden trobar en altres llengües de l'entorn. I no s'hi val camuflar els hispanismes. Els qui diuen *plàtan* no ho diuen gaire molt més bé

⁴ D'acord amb aquesta proposta durien morfema zero aquells verbs que presenten un lexema amb una terminació viable en català (*mir*, *cant*), però durien morfema -o com a vocal de suport els verbs amb un lexema no viable en posició final (*entro*, *corro*, *alegro*), paral·lelament al que succeeix amb el sector nominal (Cf. *ventre*, *lladre*, *carro*). D'aquesta manera el nombre de verbs amb morfema zero es reduiria considerablement.

que la meva àvia, que sempre ha dit *plàtano*. Un espanyolisme maquillat no deixa de ser un espanyolisme. *Plàtan* o *indi* no són més que *plàtano* o *índio* arreglats precipitadament (les formes adequades serien *banana* i *indià*, tal com diuen totes les altres llengües). D'exemples com aquests en podríem posar molts.

Ja sabem que un dels mecanismes de l'acció interferidora de l'espanyol és la mediatització formal dels manlleus procedents d'altres llengües. *Xàndal* és una paraula que ens ve del francès *chandail*, però no directament, sinó passant per l'espanyol, on agafa l'accentuació plana. Un bon criteri ja adoptat és que la forma catalana correcta és *xandall*, amb accentuació aguda originària, i no la forma mediatitzada *xàndal*. Pompeu Fabra va considerar bàsic lluitar contra aquest tipus de mediatització, i per això proposà *xofer* i no *xòfer*, *atmosfera* i no *atmòsfera*, *milió* i no *milló*, *orquestra* i no *orquesta*. Doncs bé, heus ací alguns altres exemples que es troben exactament en la mateixa situació, però que els encarregats de la normativització no han percebut. *Estadística* és un manlleu culte passat per l'espanyol, on agafa la -d- intervocàlica, absolutament inèdita entre les altres llengües de cultura, que mantenen la -t- originària pròpia d'un cultisme (ang. *statistics*, fr. *statistique*, it. *statistica*, port. *estatística*). És evident que en català s'ha de dir *estatística* i no *estadística*⁵. Un altre exemple bàsic és el mot *actitud*. És el cas d'una paraula sortida de l'italià i manllevada per totes les llengües europees. La forma original italiana és *attitudine*, se suposa que correspon al llatí *aptitudinem*, amb l'assimilació normal en italià. El francès o l'anglès mantenen les dues *tt* (*attitude*), com fan en general (comparem amb *attention*), mentre que el portuguès, simplifica les dues *tt* en una, com fan en aquests casos les tres llengües romàniques ibèriques (port. *atitude*). L'espanyol crea una forma *actitud*, amb una *c* insòlita, per un creuament amb *acto* i la seva família. Com diria Fabra, nosaltres no hem de copiar els errors de l'espanyol, i per tant hauríem de dir i escriure *atitud* i no *actitud*. Qui s'oposi a la normalització de les formes *estatística* i *atitud* que tingui la delicadesa de no dir-se mai deixeble de Pompeu Fabra. Si ell ho hagués vist, segur que ho hauria defensat.

Caldria parlar un esment constant als mecanismes derivatius i a la interposició de l'espanyol en tot el sistema de sufixació. Molta feina s'ha fet en aquest camp, amb resultat feliç: hem après a dir *afaitada* i *revelatge* en comptes d'*afaitat* i *revelat*, *pol.luir* en lloc de *pol.lucionar* o *garantir* en lloc de *garantitzar*. Ara ens cal continuar descobrint i esmenant errors i prendre opció, per exemple, per *blocar* o *boicotar*, en comptes de *bloquejar* o *boicotejar*, i anar

⁵ Ja ens ho deia Lluís V. Aracil en una conferència feta a Palma l'any 1985.

eliminant impostures com *informe* (disbarat del mateix gruix que *desfile* o *embrague*) o *comandament*, horrible traducció de l'espanyol *mando* (aplicat als qui manen a l'exèrcit i a un petit instrument per canviar els canals del televisor).

Un camp on hi ha una feina ingent és el dels calcs, tant lèxics com semàntics. Aquest és sens dubte l'aspecte menys visible de la subordinació lingüística i per tant la porta per on ens fiquen més gols. Es tracta de paraules d'aspecte ben català, però que són simples adaptacions de la forma o del camp semàntic de les de la llengua dominant. *Estiuejar* o *tallat* en podrien ser bons exemples, i no continuaré perquè la llista podria ser inacabable.

Un altre aspecte fonamental és el de la neologia, la formació de neologismes, especialment els de caràcter tècnic o científic. En aquest punt, i també seguint l'esperit de Fabra, quan la major part de llengües europees presenten una solució unificada que contrasta amb l'espanyol i el català "real" no hauríem de dubtar gens ni mica a adoptar la paraula d'aquelles llengües: hauríem de dir decididament *vaccinar* i no *vacunar*, *enregistrar* i no *gravar*, *film* i no *pel·lícula*. Quan entre les llengües europees no hi ha aquella unanimitat la cosa és més espinosa, però així i tot hauríem d'exercitar poderosament la imaginació i trobar solucions al *bolígraf*, el *formigó*, els *carrils* de les *autopistes*, i tantes altres paraules que donen al català un aspecte de llengua-còpia o remolc lligat irremissiblement a la màquina que l'estira i el fa anar per allà on va ella. Fa molta pena de comprovar com en alguns camps semàntics -agafem, per exemple, el de l'automòbil, o el de la banca- la terminologia catalana actual coincideix quasi al cent per cent amb l'espanyola i sovint contrasta amb la d'altres llengües, que han pres altres opcions.

La tasca és àmplia, llarga, àrdua i difícil. Sobretot requereix el context polític adequat. Els pobres d'esperit diran que és una utopia inassolible o que no paga la pena. Nosaltres diem que és un projecte apassionant per a una societat valenta que vulgui embarcar-se en l'aventura fascinant de construir una llengua nacional europea amb cara i ulls.

Així és com ho veig i així és com ho he explicat.

AJUNTAMENT DE MANACOR
Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca
ISBN: 84-88256-06-X
Dep. Legal: PM 200-1987